

УДК 378.147:33

Кліпа Ю. В.

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

У статті розглянуто та проаналізовано науково-педагогічні джерела, що розкривають сутнісні аспекти професійної підготовки студентів-економістів до підприємницької діяльності. Розкрито теоретичні основи професійної готовності майбутніх економістів до підприємницької діяльності як поетапне навчання від простого до складного, цілісність процесу навчання та загальної професійної освіти, інтегрованість дисциплін. На основі поглибленого аналізу філософських, економічних, педагогічних, психологічних досліджень подано актуальні аспекти впровадження теорії та методики професійної освіти у зміст підготовки майбутніх економістів. Глибоке розуміння сучасних економічних проблем, уміння орієнтуватися у потоці нових інноваційних технологіях, наукової інформації, творчо мислити, оволодівати методологічною, дослідницькою та інноваційною культурою є важливими критеріями готовності випускників економічних ВНЗ до самостійної професійної діяльності, займає важливе місце у системі фахової підготовки.

***Ключові слова:** професійна підготовка, студенти-економісти, економіст-підприємець, навчально-пізнавальна діяльність, фахова підготовка, теорія професійної освіти.*

Підвищення рівня професійної підготовки студентів-економістів є необхідною умовою успішної реалізації поставлених перед вищою школою навчально-виховних і освітніх завдань. Глибоке розуміння сучасних економічних проблем, уміння орієнтуватися у потоці нових інноваційних технологіях, наукової інформації, творчо мислити, оволодівати методологічною, дослідницькою та інноваційною культурою є важливими критеріями готовності випускників економічних ВНЗ до самостійної професійної діяльності займає важливе місце у системі фахової підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про зростання інтересу науковців до професійної підготовки майбутніх фахівців.

Підтримують взаємозв'язки у науках і дослідники так званих "стикових" спеціальностей, як соціологія, психологія. Наприклад С. М. Цимбал стверджує необхідність "перекладу" понять однієї галузі наук на інші, що призведе до більш переконливого мислення людини у суспільстві, отже і у професійній освіті [24, с. 57-63].

Досліджуючи сучасні соціологічні праці, які стосуються розвитку професійної освіти у напрямку підготовки майбутніх економістів, ми виявили, що на сьогодні випускники вищих навчальних закладів змушені шукати шляхи реалізації кар'єрного зростання в ускладнених умовах конкуренції на сучасному ринку праці. Цьому сприяє непрогнозованість результатів соціальних опитувань. Інформація про майбутню кар'єру, власні здібності, сильні сторони майбутньої професійної діяльності допомагають

випускникам цілеспрямовано готуватися до роботи, підкріплювати конкурентоспроможність новими формами освіти, знайти роботу, яка надасть можливості для комфортного життя та виховання дітей; отримувати задоволення від роботи; різносторонньо бачити своє майбутнє [25, с. 3].

Проаналізувавши різні концептуальні здобутки учених-гуманістів, зокрема філософів політологів, соціологів, нами зроблено висновок про те, що професійна освіта, зокрема її основний компонент – знання – стають передумовою подальшого зростання особи як майбутнього фахівця. Адже результат процесу пізнання дійсності, який відтворюється у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, суджень, гіпотез, теорій, концепцій, принципів, законів, закономірностей тощо перетворюється у власне, суб'єктивне надбання майбутнього фахівця. Завдяки цьому вона набуває теоретичний досвід, розширює власні можливості. Гуманітарні знання для студентів-економістів необхідні ще й тому, що грають роль підґрунтя для отримання психолого-педагогічних знань, важливих для перебування у соціальному середовищі.

Мета статті – проаналізувати науково-педагогічні джерела, що розкривають сутнісні аспекти професійної підготовки студентів-економістів до підприємницької діяльності.

До теорії та методики професійної підготовки у вищих навчальних закладах входять і психолого-педагогічні дисципліни. Для студентів-економістів, які навчаються у закладах банківської справи загалом такі дисципліни викладаються у дуже малому об'ємі, їм не приділяють достатньої та належної уваги. Саме тому низький відсоток досліджень з даної проблематики. На сьогодні таких процес недопустимий. Ми вважаємо, що при недостатньому об'ємі викладання психолого-педагогічних дисциплін, студенти повинні самостійно поглиблювати свої знання. Уведення спецсемінару з професійної освіти для майбутніх підприємців є наразі актуальним. Такий процес сприяє гуманізації освіти. Крім того, стверджує О. Є. Олексюк, “надання студентам додаткової спеціальності викладача (наприклад, економіки) підвищує їх конкурентоздатність на ринку праці”. Хоча студенти відповідних навчальних закладів не завжди з розумінням сприймають психолого-педагогічну підготовку як необхідну і часто ставляться до неї формально. За таких обставин виправдовує себе пошук шляхів підвищення результатів навчання з цих дисциплін [1].

Дослідження психологів указують на те, що сучасна молодь найбільше цінить високе матеріальне становище. Це стосується і майбутніх студентів-підприємців. Л. В. Помиткіна з'ясувала, що займати престижне місце у суспільстві бажають 67,6% студентської молоді. Професійна підготовка у студентів є у певному відрізку часу їхньою основною діяльністю, яка указує на прагнення достатньо високого професійного рівня [16].

Психолог В. І. Лагодзінська, підкреслюючи важливість формування психологічної готовності підприємців до майбутньої професії, указує на наявність когнітивного компонента [9, с. 329-338]. Він охоплює зміст, види та функції знань, які і нами були досліджені згідно з обраною проблемою у ракурсі теорії та методики професійної освіти.

Дослідники економічної психології працюють над інтеграцією багатьох дисциплін з економічних та гуманітарних наук. М. П. Бутко, А. П. Неживенко, Т. В. Пепа у своїх розробках доводять про необхідність готувати майбутніх економістів до прийняття управлінських рішень, особливостей розподілу влади і повноважень у сфері виробництва, бізнесу, освіти і культури, розроблення науково обґрунтованих критеріїв та методів добору управлінських кадрів. На їх думку це може виступати як спеціалізація для багатьох спеціальностей, у тому числі як спеціалізація “професійна орієнтація”. Стверджуючи важливість для економістів вивчення економічної психології, знаходимо у дослідників підтримку і освітянських дисциплін. Це пояснюється тим, що міждисциплінарні зв'язки та логіка побудови економічної освіти пов'язані з усіма основними ринками – праці, капіталу та виробництва [6].

М. П. Бутко доводить, якщо у фахівця економіста-підприємця в ситуації підвищеної відповідальності у трудовій і навчальній діяльності виникають перенапруження та зміна мотивації, то такий стан погіршує результат роботи. Помилки у діяльності призводять до емоційної напруги й тривоги, що позначиться на поведінці в таких ситуаціях, і буде помилкою фахівця. І далі знаходимо, що такі помилки іноді допускають керівники, учителі, батьки. Це, ми упевнені, є педагогічні помилки, яких не навчають у закладах банківської справи або не приділяють їм достатньо уваги. Освітні або педагогічні помилки пов'язані завжди з емоціями. Психологи-економісти виділяють фундаментальні емоції. Емоція вважається фундаментальною, якщо вона має власний механізм виникнення та виражається особливими мімічними та пантомімічними засобами. Вважається, що такі емоції вроджені. До фундаментальних емоцій відносять інтерес-хвилювання – позитивну емоцію, яка мотивує навчання, розвиток навичок та вмінь, активізує процеси пізнання, стимулює допитливість [6].

Досліджуючи праці психологів, таких як Л. В. Помиткіна, Д. Е. Помиткін з психологічної готовності студентів щодо професійного самовизначення та готовності приймати стратегічні рішення у майбутній діяльності, нами виявлено однаковість у твердженні щодо необхідності підготовки студентів до педагогічної діяльності як передумови прийняття важливих рішень. Це пов'язується з необхідністю активного стану особистості, який викликає діяльність. Внаслідок такої активної діяльності поліпшується якість прийняття рішень у завданнях з різноманітних професійних ситуаціях. Педагогічні знання активують позитивні передумови до професійної діяльності, її регуляції стійкості, ефективності. Тобто, досліджуючи в

різноманітних напрямках зміст і структуру професійної готовності майбутніх фахівців до роботи, дослідники-психологи приходять до одного й того ж висновку: вона виражає сутність спрямованості індивіда на майбутню діяльність [17, с. 89-98].

Професійна готовність до діяльності є не тільки станом дорослої людини, а й стійкою характеристикою майбутнього професіонала. Цим повинен керуватися педагог під час роботи зі студентами. Психологи визнають, що розглядати структуру професійної готовності студентів до педагогічної діяльності у майбутній роботі необхідно в єдності щонайменше трьох компонентів, у тому числі і визначених нами – мотиваційного, когнітивного та професійного.

Професійна готовність фахівця є результатом готовності студента, це є і результат процесу підготовки особистості у вищому навчальному закладі, у нашому випадку – університет банківської справи. Ми характеризуємо професійну готовність майбутніх економістів до підприємницької діяльності як поетапне навчання від простого до складного, цілісність процесу навчання та загальної професійної освіти, інтегрованість дисциплін. Це є, насамперед, підготовка особистості, фахівця високо рівня та майбутнього професійного ефективного працівника.

Аналізуючи дослідження гуманітарних наук щодо їх впливу на підготовку студентів-економістів, майбутніх підприємців, ми приходимо до висновку про високу результативність такого процесу. Педагогічна наука, зокрема її професійна складова з теорії та методики підготовки фахівців, сприяє покращенню сформованості знань, умінь та навичок. Взаємовплив філософських, політичних, соціологічних досліджень на професійну педагогіку сприяє вдосконаленню підготовки майбутніх фахівців банківської справи. Результатом такого взаємовпливу є: 1) сучасний економіст має інформацію про професійну освіту і це є фундаментом для ґрунтовної роботи з людьми у подальшому; 2) майбутній економіст-підприємець зможе достатньо впевнено спиратися на гуманітарні знання, матиме перевагу перед іншими "технарями"; 3) у технічних вищих навчальних закладах традиційно мінімальна кількість годин відводиться на гуманітарні дисципліни. Тому, спираючись на наш досвід, ми упевнені, що вивчення спецкурсу гуманітарно-освітнього спрямування майбутніми економістами-підприємцями стає дуже важливим механізмом для підготовки фахівця європейського рівня.

Готуючи студентів-економістів на засадах професійної освіти до підприємницької діяльності, ми дослідили праці у галузі педагогіки, які є для нас надзвичайно важливими.

Зазначимо, що у педагогічній науці, зокрема у вищому навчальному закладі освіти студент повинен бути надзвичайно активним. Як указує І. І. Засядько, активність студента є, насамперед, складною інтегральною категорією. Щоб бути активним під час навчання, він повинен мати мотивацію (бачити кінцевий результат), вміти мислити, мати гарну, треновану пам'ять,

здібності до освіти, волю та вміння повторювати набуті уміння, які згодом використає у власній діяльності. Дослідник під активністю студента розуміє “якість” його діяльності, яка й визначає особистісні результати навчання. Аналіз характерних ознак пізнавальної активності студентів свідчить про необхідність диференціації цієї активності [8, с. 152-156].

Для підготовки майбутніх економістів навчально-пізнавальна діяльність має велику вагу, від якої залежить результат: високооплачувана робота. Оскільки навчально-пізнавальна діяльність має цілісну систему, яка чітко структурована і підпорядкована своїми елементами, а також динамічна і здатна, у певних випадках, до самоорганізації, то дослідник виокремлює важливі елементи, завдяки яким її можна активізувати під час аудиторної роботи: мотив, мета, засоби, результат. Він упевнений, що зміст саме цих елементів залежить від зовнішніх умов підготовки студентів, тобто від педагога та його підготовкою до навчального процесу. І. І. Засядько також підкреслює важливість наповнення навчальних та робочих програм підготовки та матеріальної бази вищого навчального закладу у кожному окремому випадку. Саме такі особливості визначають рівень активності студента у навчанні та результати професійної підготовки до майбутньої діяльності [8, с. 152-156].

Звичайно, активність студентів поєднується з активізацією знань. У теорії та методиці навчання М. Л. Баклановою виокремлені дидактичні основи активізації знань студентів. На її думку, дидактичні основи мають три підсистеми і включають психологічну підсистему, що передбачає діагностику психофізіологічних особливостей студентів, методичну підсистему, якою передбачено моніторинг загальних та окремих цілей навчання та управлінську, яка передбачає систему оцінювання навчання студентів. До психологічної системи вона віднесла і побудову навчального процесу з активізацією пізнавальної активності студента. Одним з основних завдань навчання студентів економічних спеціальностей є формування у них умінь і навичок розв’язування реальних професійних задач. До методичної додатково віднесено інтеграція дисциплін з реалізацією принципів проблемного, продуктивного, програмованого та евристичного навчання та добір педагогічних технологій. До управлінської [3, с. 31-37].

Важливим для нас було дослідження Н. Б. Кравець про формування системних знань. Дослідниця підкреслює, що саме передача інформації та викладення змісту програмового матеріалу повинні бути послідовними, а саме: передача інформації, потім засвоєння знання, набуття умінь та їх повторення. Тобто від вивчення змісту інформації про методологічні знання в сучасній науці, визначення необхідної і достатньої інформації, які сприяють формуванню системних знань, визначення змісту програмного матеріалу, вивчення якого доцільно здійснювати у взаємоузгодженій діяльності із засвоєнням структурно-логічних схем опису певних видів знань і структури, дозування відібраної. Це дало можливість виділити такі елементи інформації про методологічні знання: елементи “системної мови”

(система, середовище-система, ціле-частина, підсистема, елемент) та “знання про знання” (види знань, структурно-логічні схеми опису видів знань (факту, поняття) та структуру системного пізнання світу, мета, значимість і можливості їх використання в навчальному процесі) [19, с. 10-11].

У теорії навчання І. О. Склярова, як і Н. Б. Кравець, виділяє актуальні проблеми педагогічної науки: формування знань у процесі самостійної роботи, виокремлення та дослідження характерних особливостей знань, як повнота, гнучкість та міцність, а також педагогічні умови набування знань. Нею підкреслюються важливі етапи керівництва процесом засвоєння знань. Ми погоджуємось з виокремленням саме такого ланцюжка процесу: мотивація – знання – проектування уміння або дії – виконання таких дій на практиці. І. О. Склярова також додає до процесу спонукання мислити вголос, доводити правильність своїх дій та індивідуальну роботу без моделей та схем [19, с. 131-135].

Ми не можемо погодитись, що індивідуальну роботу потрібно задавати без роз'яснень. З майбутніми економістами-підприємцями ми працюємо саме так: самостійну та індивідуальну роботу детально роз'яснюємо або вкладаємо у зрозумілі схеми або структуруємо. Саме завдяки такій роботі наші студенти мають високі бали.

Організаційно-управлінський компонент моделі передбачає організацію та управління процесом науково-методичної підготовки на основі всебічного врахування його закономірностей, принципів, сучасних форм і методів, особливостей, внутрішніх і зовнішніх умов з метою досягнення найвищої ефективності. Виділено принципи, що складають підґрунтя формування науково-методичної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін: інтегративності; збільшення частки самостійності; відповідності змісту науково-методичної підготовки її меті та сучасним вимогам суспільства; варіативності; врахування індивідуальних особливостей розвитку та можливостей майбутнього вчителя; професійно-педагогічний принцип, що детермінує концепцію професійно-педагогічної спрямованості підготовки і реалізується на засадах принципів фундаментальності та безперервності.

Якщо третім компонентом є управлінський, то ми погоджуємось з дослідницею С. В. Стрижак, яка у своїх працях поєднує його з організаційним компонентом при підготовці студентів та виділяє принципи формування готовності студентів до майбутньої діяльності, а саме: інтегративність дисциплін, збільшення частини самостійної роботи, відповідність змісту науково-методичної підготовки мету та вимогам суспільства на певному етапі, варіативність, врахування індивідуальних особливостей людини, реалізація професійно-педагогічної спрямованості навчання на засадах фундаментальності та безперервності [21, с. 201-203].

Теорія та методика професійної освіти підтримує дослідження з гуманізації навчання. Вони є надзвичайно актуальними для підготовки економістів-підприємців. І. М. Тимчук підкреслює, що гуманізація навчання студентів у процесі професійної фахової підготовки не лише дає можливість

Йому бачити гуманістичні цінності як національні, так і європейські, ставить його у таке становище, коли оволодіння майбутньою професією є потенційно обов'язковим механізмом підготовки, орієнтує на розвиток особи, створює майбутньому фахівцю умови для розвитку здібностей, зобов'язує мати духовні та культурні цінності. Майбутній фахівець з гуманістичними основами буде оточений такими ж гуманістами, які люблять суспільство, державу, працю, працюють на користь майбутнього. Вона упевнена, що лише гуманістично спрямовані майбутні фахівці зможуть вирішувати суспільні проблеми на основі наукового знання процесів, набутого практичного досвіду, керуючись загальнолюдськими гуманістичними ідеалами [23, с. 9-18].

Дослідники з теорії та методики професійної освіти М. В. Мельник, та В. І. Солоненко стверджують, що під час такої форми роботи з майбутніми фахівцями, як проведення наукової конференції, проходить активне навчання сприймати, опрацьовувати інформацію, а також мислити, беручи активну участь в обговоренні та дискусіях, оскільки обмін думками готує до спілкування під час майбутньої роботи. Ними встановлено, що саме така професійна підготовка у своїй теорії та методиці дає змогу виховати естетику мислення людини, аргументувати власні міркування, цілі освіти повинні відповідати підготовці та розвитку особи, які потрібно використовувати у комплексі та раціонально поєднувати різні форми аудиторної та позааудиторної роботи. Ми приєднуємось до думки цих дослідників що професійна підготовка повинна сприяти різносторонньому розвитку майбутнього фахівця – економіста-підприємця, підсилювати інтерес до дисципліни, майбутньої професії, праці, приноси ти радість і задоволення [13, с. 73-76].

Дослідник економічної освіти В. Г. Мазурок доводить, що вивчення економічної освіти у розрізі теорії та методики професійної освіти дало змогу встановити, що основними стратегічними напрямками розвитку та завданнями є економізація загальних дисциплін та впровадження економічної освіти на різних рівнях навчання; запровадження спеціальних курсів економіки; спеціальна професійна підготовка в недержавних структурах; економічна освіта й виховання студентів педагогічних ВНЗ; започаткування широкої програми підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців, керівного складу підприємств, організацій, установ, а також підприємців, які мають право і можливість вирішувати екологічно значущі проблеми у сфері практичної діяльності [11, с. 128-133].

Вивчаючи науково-теоретичні праці економістів сучасної України, на жаль, маємо від'ємний результат. Досліджень з підготовки майбутніх економістів надзвичайно мала частка. Переважно науковці займаються "троллом" бідності, бюджету тощо.

Ми приєднуємось до думки З. С. Варналія [7], І. Б. Сташенко [22], О. І. Барановського [4], В. Р. Сіденко [5, с. 9], В. І. Сідоров [18, с. 61-65],

Н. А. Казакової, Н. І. Гончаренка [2], О. В. Маковоз [12, с. 271-273], О. О. Луцишина [10] та інших провідних учених у галузі економіки про важливість дослідження саме фінансової сторони діяльності банків та держави, а також у питаннях у боротьбі з бідністю в Україні. На нашу думку, подолати негативні явища можливо лише за умови освіти кожної особи, надати право й можливість кожному безкоштовно отримувати освіту на рівні “бакалавру”.

Нам імпонують дослідження Л. Р. Соломко про фундамент вищої освіти [20], про забезпечення успішності студентів молодших курсів технічних навчальних закладів тощо, яка, аналізуючи сучасний стан теорії професійної освіти, підкреслює, що у новій парадигмі все більшу силу набуває підхід до персоналу як головного надбання будь-якої організації. Вона упевнена, що принциповою умовою, за якою організація зможе розвиватися, це глибоке розуміння керівництвом вирішальної ролі персоналу у забезпеченні її діяльності, при цьому необхідно спиратися на досягнення наукових шкіл, які мають відношення до пізнання людини та управління людиною. Першочерговою причиною авторка вбачає у розвиненні економічної теорії, психології та професійної освіти: наука дійсно встановила первинні та основні риси людини, які виявляються у зв'язку з її поведінкою серед людей та речей. Вона підкреслює, що в освіті потрібно робити ставку на константу людського характеру, з якими мають справу гуманітарні науки в [20].

Досліджуючи проблеми професійної підготовки студентів, О. С. Осипенко зазначає, що підвищення якості освіти та забезпечення фахівців конкурентоспроможності фахівців на ринку праці потребує подальшого вдосконалення організації усіх видів навчального процесу у вищих навчальних закладах. У практиці професійної діяльності фахівець-економіст має справу з конкретними людьми. У зв'язку з цим виникає необхідність формування в майбутніх керівників уміння вибудовувати особливу манеру спілкування. Саме від розуміння знання загальних та специфічних особливостей професійного діяльності, спрямованої на забезпечення позитивного процесу взаємовідносин залежить конкурентоздатність сучасних студентів-підприємців [15].

Необхідно звернути увагу на те, що майбутній керівник – власник малої незалежної фірми, а сьогодні він є ще студентом-економістом, зацікавлений у отриманні поточного прибутку [14, с. 291-295, с. 293]. Саме тому підвищення позитивної мотивації, щодо засвоєння системи оцінно-ціннісних знань студентів забезпечувалось через вивчення індивідуальних потреб, інтересів, прагнень студентів щодо організації та здійснення процесу професійної підготовки молоді; цілеспрямоване висвітлення на спецкурсі значущості системи професійних знань і сутності кожного з її компонентів, розкриття їхньої ролі в житті сучасної людини; організацію доброзичливих стосунків між усіма учасниками процесу професійної підготовки молодих людей, що сприяло вільному висловленню студентами власних думок із

різних актуальних питань; використання різноманітних методів і форм навчання (бесіда, дидактичних ігор, дискусій, метод мозкової атаки тощо), які сприяли підвищенню активності та зацікавленості майбутніх фахівців [14].

Висновок. Дослідження вище зазначених наукових праць, нормативно-методичних документів, аудиторних та позааудиторних занять майбутніх економістів-підприємців дав нам можливість виокремити ряд проблем з методики професійної освіти, пов'язаних з використанням педагогічних форм роботи, які потребують ґрунтовного дослідження.

Проведене нами діагностування знань студентів-економістів банківської справи з професійної підготовки на констатувальному етапі експерименту показало, що проблема підвищення якості знань, умінь та навичок майбутніх підприємців посідає перше місце. У розглянутих дослідженнях залишилися нез'ясованими питання підготовки економістів до підприємницької діяльності, компетенцій, чітко не визначено їхні функції у подальшій професійній діяльності, відсутні вимоги до професійних якостей.

На сьогодні потребує вирішення проблема проектування навчальних занять з майбутньої професійної освіти за допомогою електронних освітніх ресурсів як аудиторних, так і позааудиторних, також немає методики їх застосування, недостатньо розкрито проблему організації самостійної роботи студентів-економістів у процесі вивчення спецкурсу з теорії та методики професійної освіти.

Внаслідок цього, вирішення виокремлених проблем майбутніх економістів-підприємців повинно стати актуальним і відповідальним завданням з теорії та методики професійної освіти.

Вважаємо за необхідне обумовити основні базові сутності підготовки майбутніх економістів-підприємців банківської справи саме у ракурсі професійної підготовки.

Професійна підготовка є стабільною формою вищої освіти, в якій інтегрується вища економічна, спеціальна банківська освіта та професійна освіта. Специфічним у такому навчанні є суто економічні дисципліни при постійній підтримці педагогічних, хоча кредитів припадає більше на професійний блок, що є логічним.

Використана література:

1. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Є. Олексюк ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – Київ, 2005. – 22 с. – укр.
2. Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матеріали VIII науково-практичної конференції молодих вчених 5 квітня 2013 року. – Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2013. – 284 с.
3. *Бакланова М. Л.* Дидактичні основи активізації НПД студентів при навчанні математичних дисциплін / М. Л. Бакланова // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Труды Міжнародної науково-методичної конференції “Евристичне навчання математики” : Міжнародний збірник наукових робіт. – Вип. 24. – Вид-во ДонНУ, 2005.
4. *Барановський О. І.* Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О. І. Барановський. – Київ : КНЕУ, 2009. – 754 с.

5. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2010. – № 2 (50).
6. Бутко М. П. Економічна психологія. [текст] навч. посіб. / за заг. ред. М. П. Бутка / М. П. Бутко, А. П. Неживенко, Т. В. Пепа. – К. : “Центр учбової літератури”, 2016. – 232 с. – С. 20-21. – Режим доступу : file:///C:/Users/acer/Desktop/Ekonomichna_psykholohiia%20БУТКО.pdf
7. Варналій З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / З. С. Варналій. – 2006. – Київ. – 224 с.
8. Засядько І. І. Активізація пізнавальної діяльності студентів засобами комп'ютерної техніки / І. І. Засядько // Наукові записки. – Випуск 51. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003.
9. Лагодзінська В. І. Рівень розвитку когнітивного компонента психологічної готовності підприємців до ведення ділових переговорів / В. І. Лагодзінська // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ : А.С.К., 2009. – Т. 1, ч. 26.
10. Луцишин О. О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Олег Орестович Луцишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – 277 с.
11. Мазурок В. Взаємозв'язок екологічної та економічної освіти в процесі професійної підготовки / В. Мазурок // Актуальні проблеми гуманітарної освіти : збірник наукових праць. – Вип. 2. – Київ – Кременець : РВЦ, КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2006.
12. Маковоз О. В. Теоретико-методологічна сутність кризових явищ в розвитку економічних систем / О. В. Маковоз, А. С. Глазкова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38.
13. Мельник М. В. Формування інтересу до читання науково-популярної літератури в учнів і студентів / М. В. Мельник, В. І. Солоненко // Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі “школа-ІТТУ-ВНЗ” : науково-методичний збірник / редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Вінниця, 1996.
14. Михайличенко Н. М. Фінансовий менеджмент в малому бізнесі: проблеми та перспективи. / Н. М. Михайличенко // Науковий вісник ДДМА. – 2011. – № 1 (7Е). – С. 291-295.
15. Осипенко О. С. Проблеми професійної підготовки менеджерів у наукових дослідженнях: [Електронний ресурс] / О. С. Осипенко. – Режим доступу : <http://intkonf.org/osipenko>.
16. Помиткіна Л. В. Діагностика розвитку компонентів готовності студентів до прийняття стратегічного життєвого рішення з професійного самовизначення / Л. В. Помиткіна. – Режим доступу : file:///C:/Users/acer/Desktop/Nchnpu_012_2013_41_2Veibycmrf.pdf
17. Помиткіна Л. В. Психологічна готовність студентів до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення / Л. В. Помиткіна, Д. Е. Помиткін // Естетика і етика педагогічної дії : зб. наукових праць. – Випуск 3. – Київ-Полтава, 2012.
18. Сідоров В. І. Функціонування та розвиток світового ринку праці в умовах глобалізації / В. І. Сідоров, А. В. Медова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2014. – Т. 19, Вип. 1(1).
19. Склярєва І. О. Проблема управління процесом засвоєння знань / І. О. Склярєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету : зб. наук. праць / гол. ред. О. Ф. Явоненко – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2002. – Вип. 13. – Ч. 1.
20. Соломко Л. Р. Дидактичні умови забезпечення успішності навчання студентів молодших курсів технічних закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. Р. Соломко ; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1999. – 241 л. – Бібліогр.: л. 178-199.
21. Стрижак С. Професійна спрямованість майбутніх учителів природничих дисциплін / С. Стрижак // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: “Педагогічні науки”. Випуск 52. Частина 2. – Кіровоград, 2003.
22. Стащенко І. Б. Методи оцінки масштабів тіньової підприємницької діяльності в регіонах / І. Б. Стащенко // Сучасні проблеми і перспективи розвитку підприємництва в регіоні : матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, м. Вінниця, 12 квітня 2006 р. – Вінниця : ВТЕІ, 2008. – 549 с.
23. Тимчук І. Впровадження гуманістичних принципів і методів – одна з педагогічних умов гуманізації навчання студентів / Інна Тимчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 1.
24. Цымбал С. Н. Методологический потенциал синергетической парадигмы и самоорганизационные механизмы социальных процессов / С. Н. Цымбал // Філософські науки : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ, 2004.

25. Шевченко Н. В. Вища освіта як механізм формування кар'єрного ресурсу спеціаліста : автореф. Спеціальність 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології / Н. В. Шевченко.
26. <http://www.socionics.su/2009/02/solomko-lr-psixoinformacionnyie-texnologii-istinnaya-opora-dlya-rukovoditelya>; Соломко Л. Р. К вопросу о фундаменте современного высшего образования // Сучасні проблеми науки та освіти : мат. 5-ої міждисцип. наук-прак. конф. – Харків, 2004.

References:

1. Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv u protsesi zahalnopedahohichnoi pidhotovky : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / O. Ye. Oleksiuk ; Tsent. in-t pslidiplom. ped. osvity APN Ukrainy. – K., 2005. – 22 s. – uкр.
2. Aktualni problemy svitovoho gospodarstva i mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn : materialy VIII naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh 5 kvitnia 2013 roku. – Kharkiv: KhNU im. Karazina, 2013. – 284 s.
3. Baklanova M. L. Dydaktychni osnovy aktyvizatsii NPD studeniv pry navchanni matematychnykh dystsyplin / M. L. Baklanova // Dydaktyka matematyky: problemy i doslidzhennia: Trudy Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii “Evrystychne navchannia matematyky”: Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh robit. – Vyp. 24. – Vyd-vo DonNU, 2005.
4. Baranovskyi O. I. Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia : monohrafiia / O. I. Baranovskyi. – K. : KNEU, 2009. – 754 s.
5. Bapanovckyi O. Ppoblemy vlacnosti ta lehalizatsii kapitaliv i dokhodiv v Ukraini / O. Bapanovckyi, V. Cidenko // Natsionalna bezpeka i obozona. – 2010. – № 2 (50).
6. Butko M. P. Ekonomichna psykholohiia. [tekst] navch. posib. / za zah. red. M. P. Butka / M. P. Butko, A. P. Nezhyvenko, T. V. Pepa. – K. : “Tsent. uchbovoi literatury”, 2016. – 232 s. – С. 20-21. – Rezhym dostupu : file:///C:/Users/acer/Desktop/Ekonomichna_psykholohiia%20BUTKO.pdf
7. Vapnalii Z. C. Tinova ekonomika: cutnict, ocoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii : monohpafiia / Z. C. Vapnalii. – 2006. – Kyiv. – 224 c.
8. Zasiadko I. I. Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv zasobamy kompiuternoї tekhniki / I. I. Zasiadko // Naukovi zapysky. – Vypusk 51. – Seriia: Pedagogichni nauky. – Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka, 2003.
9. Lahodzinska V. I. Riven rozvytku kohnityvnogo komponenta psykholohichnoi hotovnosti pidpriemtsiv do vedennia dilovykh perehovoriv / V. I. Lahodzinska // Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. – K. : A.S.K., 2009. – T. 1, ch. 26.
10. Lutsyshyn O. O. Kredytni spilky na rynku finansovykh posluh Ukrainy [Tekst] : dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.08 – hroshi, finansy i kredyt / Oleh Orestovych Lutsyshyn. – Ternopil : TNEU, 2011. – 277 s.
11. Mazurok V. Vzaiemozviazok ekolohichnoi ta ekonomichnoi osvity v protsesi profesiinoy pidhotovky / V. Mazurok // Aktualni problemy humanitarnoy osvity : zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 2. – Kyiv – Kremenets : RVTs, KOHPI im. Tarasa Shevchenka, 2006.
12. Makovoz O. V. Teoretyko-metodolohichna sutnist kryzovykh yavyshev v rozvytku ekonomichnykh system / O. V. Makovoz, A. S. Hlazkova // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2012. – № 38.
13. Melnyk M. V. Formuvannia interesu do chytannia naukovo-populiarnoy literatury v uchniv i studentiv / M. V. Melnyk, V. I. Solonenko // Problemy nastupnosti ta intehratsii zmistu navchannia u systemi “shkola-PTU-VNZ” : naukovo-metodychnyi zbirnyk / redkol. : I. A. Ziazun (holova) ta in. – Vinnytsia, 1996.
14. Mykhailychenko N. M. Finansovi menedzhment v malomu biznesi: problemy ta perspektyvy. / N. M. Mykhailychenko // Naukovyi visnyk DDMA. – 2011. – № 1 (7E). – S. 291-295.
15. Osypenko O. S. Problemy profesiinoy pidhotovky menedzheriv u naukovykh doslidzhenniakh: [Elektronnyi resurs] / O. S. Osypenko. – Rezhym dostupu : <http://intkonf.org/osipenko>.
16. Pomytkina L. V. Diahnostyka rozvytku komponentiv hotovnosti studentiv do pryiniattia stratehichnogo zhyttievoho rishennia z profesiinoho samovyznachennia / L. V. Pomytkina. – Rezhym dostupu : file:///C:/Users/acer/Desktop/Nchnpu_012_2013_41_2Veibycmrf.pdf
17. Pomytkina L. V. Psykholohichna hotovnist studentiv do pryiniattia stratehichnogo zhyttievoho rishennia shchodo profesiinoho samovyznachennia / L. V. Pomytkina, D. E. Pomytkin // Estetyka i etyka pedagogichnoi dii : zb. naukovykh prats. – Vypusk 3. – Kyiv-Poltava, 2012.

18. *Sidorov V. I.* Funktsionuvannia ta rozvytok svitovoho rynku pratsi v umovakh hlobalizatsii / V. I. Sidorov, A. V. Medova // *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika.* – 2014. – T. 19, Vyp. 1 (1).
19. *Skliarova I. O.* Problema upravlinnia protsesom zasvoiennia znan / I. O. Skliarova // *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats / hol. red. O. F. Yavonenko – Chernihiv : ChDPU im. T. H. Shevchenka, 2002. – Vyp. 13. – Ch. 1.*
20. *Solomko L. R.* Dydaktychni umovy zabezpechennia uspishnosti navchannia studentiv molodshykh kursiv tekhnichnykh zakladiv osvity : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / L. R. Solomko ; Pivdenoukrajnskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. K. D. Ushynskoho. – O., 1999. – 241 l. – Bibliohr.: l. 178-199.
21. *Stryzhak S.* Profesiina spriamovanist maibutnikh uchyteliv pryrodnychykh dystsyplin / S. Stryzhak // *Naukovi zapysky KDPU im. V. Vynnychenka. Seriiia: "Pedahohichni nauky". Vypusk 52. Chastyna 2. – Kirovohrad, 2003.*
22. *Ctashenko I. B.* Metody otsinky macshtabiv tinovoi pidppiyemnytskoi diialnocti v pehionakh / I. B. Ctashenko // *Cuchacni ppoblemy i peppektyvy pozvytku pidppiyemnytstva v pehioni : matepialy Mizhvuzivckoi naukovy-ppaktychnoi konfepentsii ctudentiv ta molodykh vchenykh, m. Vinnytsia, 12 kvitnia 2006 p. – Vinnytsia : VTEI, 2008. – 549 c.*
23. *Tymchuk I.* Vprovadzhennia humanistychnykh pryntsyviv i metodiv – odna z pedahohichnykh umov humanizatsii navchannia studentiv / Inna Tymchuk // *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. – 2009. – № 1.*
24. *Tsymbal S. N.* Metodologicheskiy potentsial sinergeticheskoy paradigmy i samoorganizatsionnye mekhanizmy sotsialnykh protsessov / S. N. Tsymbal // *Filosofski nauki : zbirnik naukovykh prats. – Sumi : SumDPU, 2004.*
25. *Shevchenko N. V.* Vyshcha osvita yak mekhanizm formuvannia kariernoho resursu spetsialista : avtoref. Spetsialnist 22.00.04 – spetsialni ta haluzevi sotsiolohii / N. V. Shevchenko.
26. <http://www.socionics.su/2009/02/solomko-lr-psixoinformacionnye-texnologii-istinnaya-opora-dlya-rukovoditelya>; *Solomko L. R.* K voprosu o fundamente sovremennoho vysshheho obrazovanyia // *Suchasni problemy nauky ta osvity : mat. 5-oi mizhdystsyv. nauk-prak. konf. – Kharkiv, 2004.*

КЛИПА Ю. В. Актуальные исследования профессиональной подготовки студентов-экономистов.

В статье рассмотрены и проанализированы научно-педагогические источники, раскрывающие существенные аспекты профессиональной подготовки студентов-экономистов к предпринимательской деятельности. Раскрыты теоретические основы профессиональной готовности будущих экономистов к предпринимательской деятельности как поэтапное обучение от простого к сложному, целостность процесса обучения и общего профессионального образования, интегрированность дисциплин.

На основе углубленного анализа философских, экономических, педагогических, психологических исследований представлены актуальные аспекты внедрения теории и методики профессионального образования в содержание подготовки будущих экономистов. Глубокое понимание современных экономических проблем, умение ориентироваться в потоке новых инновационных технологиях, научной информации, творчески мыслить, овладеть методологической, исследовательской и инновационной культурой являются важными критериями готовности выпускников экономических ВУЗОВ к самостоятельной профессиональной деятельности, занимает важное место в системе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, студенты-экономисты, экономист-предприниматель, учебно-познавательная деятельность, профессиональная готовность, теория профессионального образования.

KLIPA YU. V. Actuality researches of professional preparation of students-economists.

The academic sources that reveal essential aspects of professional preparation of students, future economists, to business activity are considered and analyzed in this article. The theoretical basis of professional readiness of future economists for business activity are revealed as step-by-step training, as the integrity of educational process and general professional preparation, as integration of disciplines.

Relevant aspects of introducing theory and methodology for professional preparation into the content of future economists preparation are presented on the basis of in-depth analysis of philosophical, economic, pedagogical and psychological research. Deep understanding of modern economic problems, ability to be oriented in a stream new innovative technologies, scientific information, creatively to think, to seize a methodological, research and innovative culture are the important criteria of readiness of graduating students of economic institutes of higher to independent professional activity occupies an important place in the system of professional preparation.

Keywords: *professional preparation, business economist, student economist, academic activity, professional preparation theory, professional readiness, future economist.*

УДК 621.396.933(075)

Кміта Є. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ, ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ІНШОМОВНОЇ) КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У цій статті описуються теоретико-методологічні основи методичної системи підвищення кваліфікації диспетчерів управління повітряним рухом з погляду розвитку їх професійної (іншомовної) комунікативної компетентності. Розглянуті основні функції та елементи педагогічної концепції. Основна увага приділена розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності диспетчерів управління повітряним рухом. Сучасний етап розвитку професійної освіти в Україні характеризується відходом від стандартних елементів, принципів, методик педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці професійної підготовки, створенням нових методичних систем підготовки, особливо іншомовної, особливо у системі підготовки диспетчерів управління повітряним рухом до ведення радіообміну англійською мовою.

Ключові слова: *диспетчер, управління повітряним рухом, підвищення кваліфікації, функції, професійна іншомовна комунікативна компетентність, методична система, теоретико-методологічні основи, педагогічна концепція, практичний компонент, когнітивний компонент, загальні положення, ядро, феномен, принципи, методи.*

Сучасний етап розвитку професійної освіти в Україні характеризується відходом від стандартних елементів, принципів, методик педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці професійної підготовки, створенням нових методичних систем підготовки, особливо іншомовної, особливо у системі підготовки диспетчерів управління повітряним рухом до ведення радіообміну англійською мовою.

Причиною цього є наявність ряду авіакатастроф та інцидентів у цивільної авіації через недостатню професійну іншомовну комунікативну